

ONTWERPBEGROTING NEDERLAND

SEPTEMBER 2020

INLEIDING

In dit Ontwerpbegrotingsplan presenteert het kabinet de economische en budgettaire vooruitzichten. De Europese Commissie en Europese Raad gebruiken het Ontwerpbegrotingsplan om te beoordelen of Nederland voldoet aan de vereisten uit het Stabiliteits- en Groeipact (SGP), waarin de Europese begrotingsregels zijn vastgelegd. Vanwege de uitzonderlijke crisis als gevolg van Covid-19 is de algemene ontsnappingsclausule geactiveerd, waardoor lidstaten tijdelijk van hun normale verplichtingen volgens het Europese begrotingskader mogen afwijken, zodat ze passend op de crisis kunnen reageren.

Op drie verschillende manieren wil het kabinet een stabiele factor zijn in deze ingewikkelde en onvoorspelbare tijd. In de eerste plaats trekt het kabinet veel geld uit om banen te behouden en inkomens te ondersteunen, werkgevers te helpen zich aan te passen en langdurige economische schade te beperken. Daarnaast houdt het vast aan afspraken uit het regeerakkoord en uit eerdere jaren, zoals extra investeringen in onderwijs, veiligheid en duurzaamheid. Ook zet het kabinet stappen om Nederland voor de lange termijn minder kwetsbaar te maken voor economische klappen.

De economische en budgettaire vooruitzichten zijn afkomstig uit de Macro-Economische Verkenning en Middellangetermijnverkenning van het Centraal Planbureau (CPB) en de Miljoenennota 2021. Een uitgebreidere toelichting op de beleidsplannen van het kabinet is te vinden in de Miljoenennota 2021.

INHOUDSOPGAVE

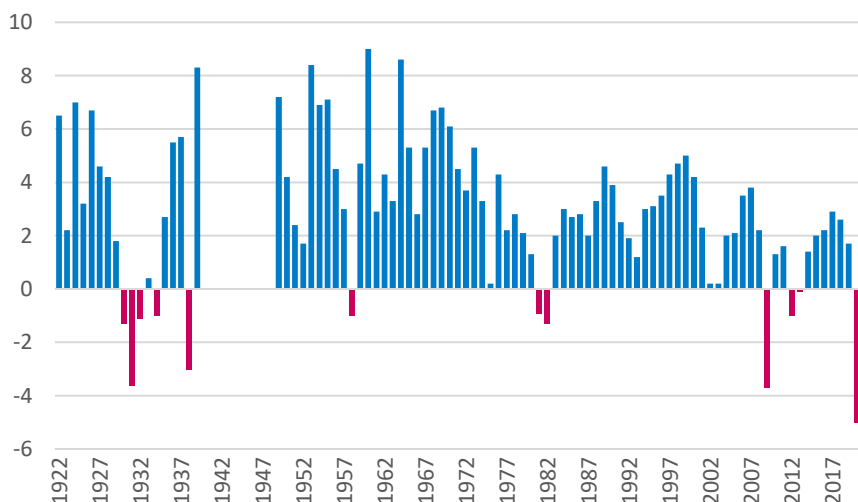
Inleiding.....	2
Hoofdstuk 1: Macro-economische prognose	4
Hoofdstuk 2: Begrotingsdoelstellingen	6
Hoofdstuk 3: Projecties van inkomsten en uitgaven bij een scenario van ongewijzigd beleid	10
Hoofdstuk 4: Doelstellingen inzake inkomsten en uitgaven	11
Hoofdstuk 5: Discretionaire budgettaire ontwikkelingen	12
Hoofdstuk 6: Mogelijke verbanden tussen het ontwerpbegrotingsplan en de in de strategie voor groei en werkgelegenheid en de landenspecifieke aanbevelingen vastgestelde streefdoelen	17
Hoofdstuk 7: Verschil ten opzichte van het meest recente Stabiliteitsprogramma	26
Hoofdstuk 8: Verdelingseffecten van de belangrijkste maatregelen	27
 Bijlage 1: Methodologische aspecten, met inbegrip van de geraamde effecten van geaggregeerde begrotingsmaatregelen op de economische groei.....	28
Bijlage 2: Tabellen Ontwerpbegrotingsplan	29

HOOFDSTUK 1:

MACRO-ECONOMISCHE PROGNOSE

De Nederlandse economie zit midden in een zware economische crisis. De economische situatie is dit jaar omgeslagen van hoogconjunctuur, met een historisch lage werkloosheid, tot een forse economische neergang. Het coronavirus heeft nationaal en internationaal zowel een effect op het aanbod als op de vraag. De aanbodzijde werd geraakt door uitval en ziekte. Maar ook door de contactbeperkingen en sluitingen kon de capaciteit van de economie niet volledig worden ingezet. Zo werd het werk in de horeca, de cultuursector en contactberoepen noodgedwongen stilgelegd en werden ouders door sluiting van de scholen plots een deel van hun dag thuisonderwijzers. Sommige sectoren hadden daarnaast problemen met de aanvoer van goederen uit andere delen van de wereld. Een aanbodschok van deze omvang, wanneer een groot gedeelte van de capaciteit van de economie niet kan worden ingezet, leidt ook tot vraaguitval: consumptie en investeringen lopen terug. Huishoudens en bedrijven consumeren en investeren minder omdat inkomens teruglopen en omdat zij minder vertrouwen hebben in de toekomst, ook huishoudens en bedrijven die niet actief zijn in sectoren die direct geraakt worden door de contactbeperkende maatregelen.

Figuur 1.1. Reële groei van het bbp

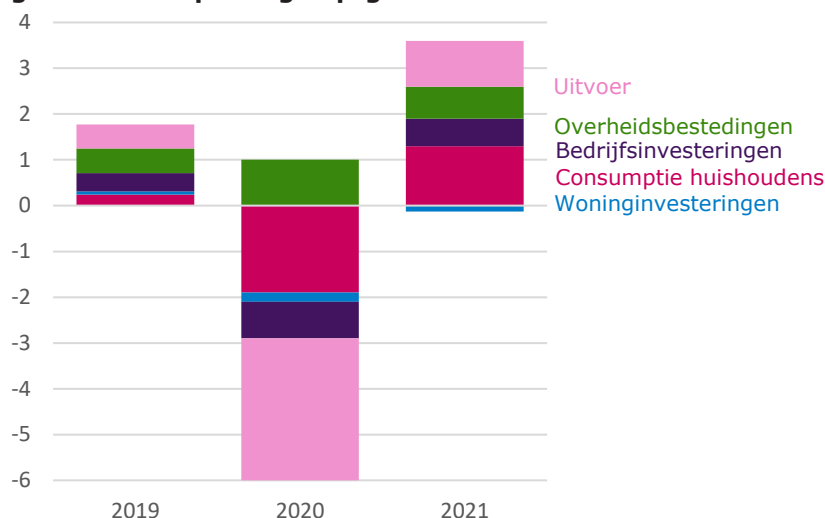

De economische ontwikkeling is uitermate onzeker. De economische ontwikkeling hangt voor een deel af van het vertrouwen van huishoudens en ondernemers. Ook is niet duidelijk hoe het virus zich verder ontwikkelt. Doordat de verspreiding van het virus werd ingeperkt, werd het mogelijk om veel van de contactbeperkingen op te heffen, waardoor de economie beter kan functioneren. In de zomer is het aantal besmettingen weer toegenomen. Als er een nieuwe, grote golf ontstaat, kan het nodig zijn om weer nieuwe beperkingen in te voeren, met verdere economische schade als gevolg. Daarnaast hebben de mogelijkheid tot bron- en contactonderzoek en de benodigde tijd om tot een vaccin te komen een sterke impact op de economische ontwikkelingen. De ontwikkelingen in Nederland, met een open, op handel gerichte economie, hangen ook samen met de situatie in het buitenland en de wereldhandel. Ook buiten corona zijn er ontwikkelingen die de Nederlandse economie kunnen raken, zoals de onderhandelingen tussen de Europese Unie (EU) en het Verenigd Koninkrijk (VK) over een handelsakkoord na Brexit.

De Nederlandse economie krimpt dit jaar naar verwachting met 5 procent. Dat is een historische krimp, zoals figuur 1.1 laat zien. Zelfs in 2009, toen Nederland werd geraakt door de financiële crisis, daalde het bbp minder sterk. Op bijna alle vlakken loopt de economische activiteit in 2020 terug. Huishoudens geven 6 procent minder uit dan in 2019, de investeringen krimpen met 8 procent en de uitvoer met 5 procent. Alleen de overheidsuitgaven nemen toe. De economische ontwikkeling is zeer onzeker. Toch is de verwachting dat de economie in 2021 deels herstelt en met meer dan 3 procent groeit. Ook in de jaren daarna zal de economie nog schade ondervinden

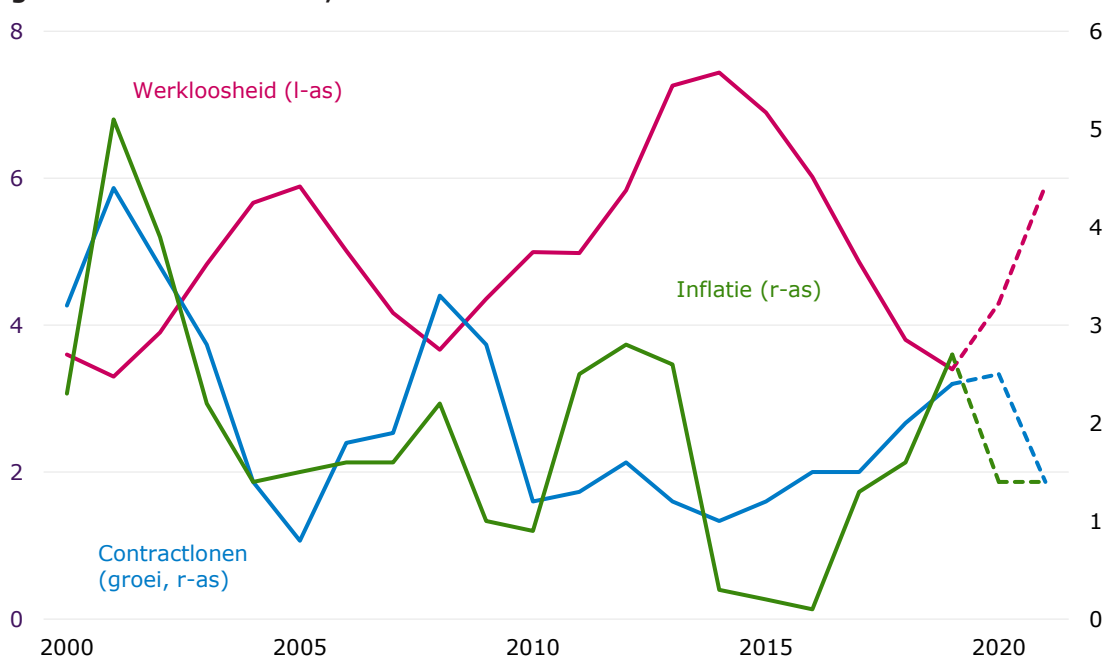
van de huidige crisis. Als Nederland te maken krijgt met een tweede virusgolf, is de economische neergang groter. Het Centraal Planbureau (CPB) verwacht dan een bbp-daling van 6 in plaats van 5 procent in 2020 en een verdere krimp van 3 procent in 2021.

Figuur 1.2. Uitsplitsing bbp-groei

Door de economische verslechtering stijgt de werkloosheid fors. De afgelopen jaren is de werkloosheid in Nederland steeds gedaald. Begin 2020 lag de werkloosheid op een historisch laag niveau van minder dan 3 procent van de beroepsbevolking. De komende tijd zal het aantal werklozen naar verwachting echter meer dan verdubbelen. In 2021 zal de werkloosheid in het basisscenario van het CPB uitkomen op ongeveer 6 procent. Dat betekent dat er bijna 550 duizend mensen werkloos zijn, ongeveer 230 duizend meer dan in 2019. Bij een tweede golf kan de werkloosheid zelfs oplopen tot meer dan 8 procent, wat een hoger niveau is dan tijdens de financiële crisis. De crisis werkt ook door op de loonontwikkeling en de inflatie. In 2020 nemen de cao-lonen nog toe met ongeveer 2,5 procent. Maar de komende jaren nemen de lonen waarschijnlijk beperkter toe. Hier staat tegenover dat ook de consumentenprijzen in 2020 en 2021 wat minder stijgen dan de afgelopen periode.

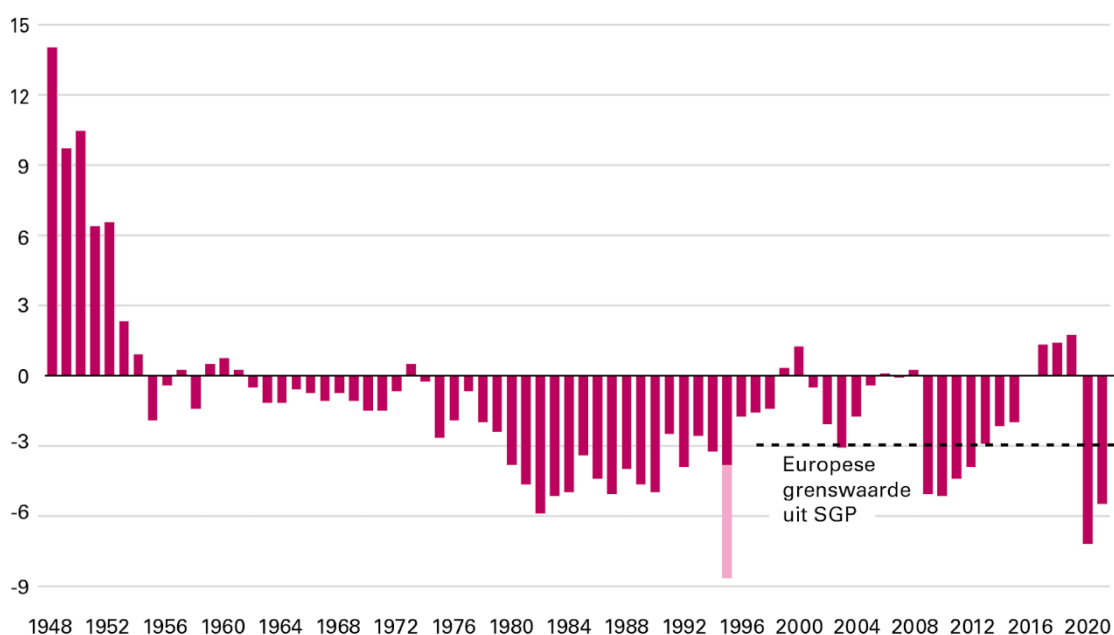
Figuur 1.3. Werkloosheid, inflatie en lonen

HOOFDSTUK 2: BEGROTINGSDOELSTELLINGEN

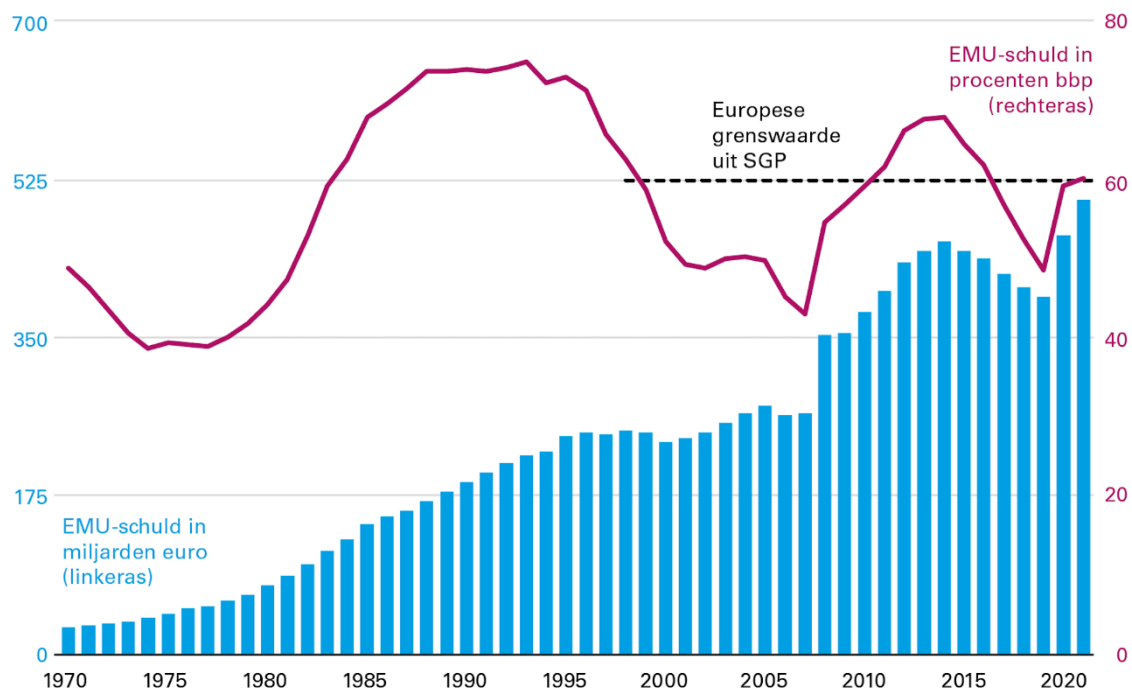
De gevolgen van de coronacrisis leiden tot een historisch groot begrotingstekort en onzekerheid voor de overheidsfinanciën. Het overheidssaldo komt in 2020 naar verwachting uit op $-7,2$ procent van het bbp. In de naoorlogse periode is het saldo niet eerder zo sterk omgeslagen (zie figuur 2.1). Ook in 2021 blijft het saldo met $-5,5$ procent naar verwachting sterk negatief. Vanuit het trendmatig begrotingsbeleid mogen de belastinginkomsten en de uitgaven aan WW- en bijstand mee-ademen met de economie. De lagere belastinginkomsten en hogere uitgaven aan de WW en de bijstand door de crisis leiden hierdoor tot een verslechtering van het saldo. Daarbovenop komen de noodmaatregelen die het kabinet heeft genomen. Deze tellen op tot circa 35 miljard euro in 2020 en verklaren het grootste deel van het begrotingstekort. De onzekerheid rondom deze cijfers is aanzienlijk groter dan in normale tijden.

Figuur 2.1. Ontwikkeling overheidssaldo in procenten bbp

De overheidsschuld loopt sterk op. De schuld neemt toe van 49 procent bbp in 2019 tot 59 procent bbp in 2020. Naast het begrotingstekort wordt deze stijging verklaard door het belastinguitstel. De 12,2 miljard euro aan uitgestelde belastingen heeft geen effect op het overheidssaldo, maar leidt wel tot een hogere schuld in 2020. Daarnaast neemt de schuldquote toe als gevolg van het noemereffect: doordat het bbp kleiner wordt, valt de schuld als percentage van het bbp hoger uit. Hoewel er in 2021 nog steeds sprake is van een aanzienlijk begrotingstekort stijgt de schuld maar beperkt verder, tot 61 procent van het bbp. Dit komt door de geraamde groei (noemereffect) en doordat het grootste deel van het belastinguitstel in 2021 alsnog binnen komt.

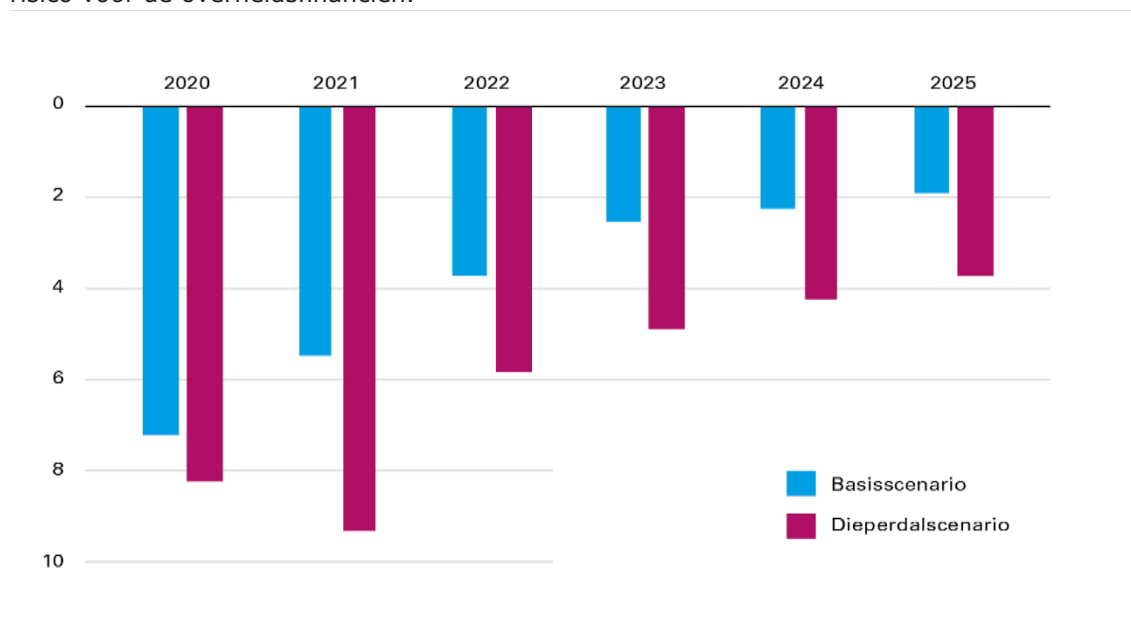
Figuur 2.2 Overheidsschuld in miljarden euro's (blauw) en procenten bbp (roze)

De Europese begrotingsregels laten ruimte voor deze uitzonderlijke situatie. De lenteraming van de Europese Commissie in mei ging uit van een gemiddeld begrotingstekort van 8,5 procent van het bbp in de eurozone. De Europese Commissie heeft - met instemming van de lidstaten - de algemene ontsnappingsclausule in de Europese begrotingsregels geactiveerd. Dit betekent dat lidstaten tijdelijk mogen afwijken van de reguliere vereisten voor de ontwikkeling van het structurele begrotingssaldo. In het najaar zal de budgettaire situatie in de lidstaten opnieuw beoordeeld worden op basis van de herfstraming van de Europese Commissie.

In Nederland is onder het gevoerde beleid van de afgelopen jaren ruimte gecreëerd om de schok voor de overheidsfinanciën op te vangen. De afgelopen jaren draaide de economie op volle toeren, met overschotten op de begroting tot gevolg. Onder de systematiek van het trendmatig begrotingsbeleid staat het niveau van de uitgaven grotendeels vast voor de hele kabinetsperiode. Dit geldt ook voor de beleidsmatige ontwikkeling van de inkomsten. Meevallers in het overheidssaldo leiden in principe dus niet tot extra ruimte op de begroting, maar zorgen voor een snellere opbouw van buffers. Hierdoor daalde de schuld sneller dan werd verwacht bij het Regeerakkoord en werd ruimte gecreëerd voor mindere tijden. Door deze ruimte nu in te zetten om de economie te ondersteunen, draagt de overheid bij aan stabiliteit en continuïteit. Hoewel de stijging van de schuld als gevolg van de coronacrisis historisch gezien groot is, leidt deze stijging niet direct tot een niveau dat in historisch opzicht ongebruikelijk is of schadelijk voor de economie. Mede dankzij de goede kredietwaardigheid van Nederland konden de extra miljarden zelfs tegen een negatieve rente worden geleend. De huidige negatieve rente betekent echter niet dat het verhogen van de schuld risicoloos is. De rente kan immers weer gaan stijgen. De crisis illustreert dat schokken zich uit onverwachte hoek kunnen voordoen en snel kunnen leiden tot hoge kosten voor de overheid. Het is daarom zaak ervoor te zorgen dat de begroting ook een volgende crisis goed kan doorstaan.

Na 2021 verbeteren de begrotingscijfers naar verwachting weer, maar dit is afhankelijk van het economisch herstel. De meest recente raming van het CPB laat een geleidelijke verbetering van het economisch beeld na 2020 zien. Dit leidt tot hogere belastinginkomsten en lagere werkloosheidsuitgaven. Ook loopt het effect van de tijdelijke noodmaatregelen af. Hierdoor komt het tekort in 2023 naar verwachting weer onder de 3 procent van het bbp. De schuld zal als percentage van het bbp weer geleidelijk afnemen. De onzekerheid is hier echter groot. De middellangetermijnraming (MLT) kent ook een ongunstig scenario, waarin een tweede golf van het coronavirus uitbreekt. In dit zogenoemde 'dieperdalscenario' is er ook sprake van krimp in 2021 en duurt het economisch herstel langer. Als de crisis langer aanhoudt, kunnen de uitgaven en inkomsten verder uit de pas blijven lopen. De schuld kan dan hoger uitkomen dan nu is voorzien. Dit is een risico voor de overheidsfinanciën.

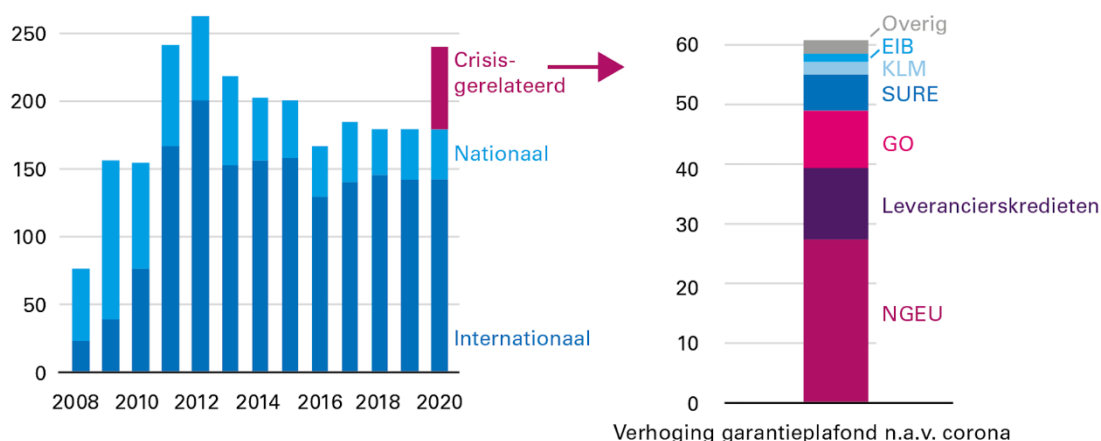
Tabel 2.1 Structureel EMU-saldo

In procenten bbp	2019	2020	2021
Feitelijk EMU-saldo	1,7	-7,2	-5,5
Conjuncturele component	-1,1	2,8	1,4
Incidentele maatregelen	-0,2	0,0	0,0
Structureel EMU-saldo	0,5	-4,4	-4,1

Garanties zijn een effectief crisisinstrument en dragen bij aan economisch herstel door het wegnemen van onzekerheid. De overheid is in staat om risico's te dragen die de markt niet op zich kan nemen. Het wegnemen van risico's zorgt ervoor dat financiers het vertrouwen hebben om te investeren en uit te lenen. Dit vertrouwenseffect is extra sterk tijdens een economische crisis. Het kabinet heeft er daarom bewust voor gekozen om bestaande garantieregelingen te verruimen en nieuwe regelingen aan te gaan. Zo is een aantal bestaande regelingen voor ondernemersfinanciering verruimd en versoepeld. Daarnaast staat de overheid onder meer garant voor de financiële risico's die voortvloeien uit de gezamenlijke inkoop van genees- en hulpmiddelen gerelateerd aan de behandeling van COVID-19. Ook is Nederland internationale garantieverplichtingen aangegaan om de crisis te bestrijden.

Garanties zijn echter niet gratis. Wanneer de garantie wordt ingeroepen is de rekening voor de overheid. Door de corona-gerelateerde garanties steeg het totale uitstaand risico aan garanties en achterborgstellingen met ruim 60 miljard euro tot circa 68 procent van het bbp. Daarnaast verstrekke het Rijk sinds de coronacrisis voor ruim 1,8 miljard euro aan leningen. Door een aantal van de reguliere voorwaarden voor de garanties op ondernemersfinanciering los te laten, zijn de verwachte schades op deze regelingen toegenomen. Zo is de gevraagde premie niet in alle gevallen kostendekkend voor de verwachte verliezen. Bestaande en nieuwe garanties zijn daarmee een aanzienlijk risico voor de begroting. De overheid kan deze extra risico's nemen doordat het uitstaand risico in eerdere jaren is afgebouwd.

Figuur 2.3 Ontwikkeling uitstaand risico garanties (links) en uitsplitsing coronagerelateerde garanties (rechts) in miljarden euro

Volgens de laatste inschatting van het CPB is er sprake van een houdbaarheidstekort. De overheidsfinanciën zijn houdbaar als toekomstige generaties van dezelfde (sociale) voorzieningen gebruik kunnen maken zoals nu, zonder dat daarvoor de belastingen moeten worden verhoogd. Het is onder de huidige omstandigheden niet verstandig om te bezuinigen, maar het houdbaarheidstekort betekent dat het op termijn nodig zal zijn om de lasten te verhogen of de uitgaven te verlagen om te voorkomen dat de schuld blijft oplopen. Het saldo is gebaseerd op aannames voor de (zeer) lange termijn, en is dus met onzekerheid omgeven. Het houdbaarheidssaldo is deze kabinetsperiode omgeslagen van een klein overschot voor het Regeerakkoord tot een tekort van circa 3 procent van het bbp nu. Deze verslechtering is vooral het gevolg van de verslechterde overheidsfinanciën in de komende kabinetsperiode, en ook van het feit dat de uitgaven aan langdurige zorg harder stijgen dan eerder werd verwacht. Dit laatste leidt tot een houdbaarheidsverslechtering doordat de zorgvraag in de komende decennia toeneemt door de vergrijzing. Daarnaast leiden intensiveringen uit het Regeerakkoord en het minder hard laten stijgen van de AOW-leeftijd tot structureel hogere uitgaven. Tijdelijke maatregelen, zoals de huidige noodpakketten, hebben in principe enkel effect op het houdbaarheidssaldo via de hogere rentelasten op een hogere schuld.

HOOFDSTUK 3:

PROJECTIES VAN INKOMSTEN EN UITGAVEN BIJ EEN SCENARIO VAN ONGEWIJZIGD BELEID

Tabel 3.1 Doelstellingen inzake overheidsuitgaven en -inkomsten, uitgesplitst naar belangrijke onderdelen

In procenten bbp		2020	2021
Overheid (S.13)	ESA-Code		
1. Totaal inkomsten in ongewijzigd beleid	TR	42,6	43,0
<i>Waarvan:</i>			
1.1. Belastingen op productie en invoer	D.2	11,7	12,2
1.2. Belastingen op inkomen, vermogen enz.	D.5	11,6	12,5
1.3. Vermogensheffingen	D.91	0,3	0,3
1.4. Sociale premies	D.61	14,4	13,7
1.5. Inkomen uit vermogen	D.4	0,7	0,7
1.6. Andere		3,8	3,6
p.m.: Belastingdruk (D.2+D.5+D.61+D.91-D.995)		38,0	38,7
2. Totaal uitgaven in ongewijzigd beleid	TE	50,2	48,1
<i>Waarvan:</i>			
2.1. Beloning van werknemers	D.1	9,0	8,9
2.2. Intermediair verbruik	P.2	7,2	6,5
2.3. Sociale uitkeringen	D.62	21,9	22,2
<i>Waarvan: werkloosheidsuitkeringen</i>	D.632	1,5	1,7
2.4. Rente-uitgaven	D.41	0,6	0,4
2.5. Subsidies	D.3	5,4	2,8
2.6. Bruto-investeringen in vaste activa	P.51	3,7	3,9
2.7. Kapitaaloverdrachten	D.9	0,8	1,7
2.8. Andere		1,7	1,7

HOOFDSTUK 4:

DOELSTELLINGEN INZAKE INKOMSTEN EN UITGAVEN

Tabel 4.1 Doelstellingen inzake overheidsuitgaven en -inkomsten, uitgesplitst naar belangrijkste onderdelen

In procenten bbp		2020	2021
Overheid (S.13)	ESA-Code		
1. Totaal inkomsten in ongewijzigd beleid	TR	42,6	43,0
<i>Waarvan:</i>			
1.1. Belastingen op productie en invoer	D.2	11,7	12,2
1.2. Belastingen op inkomen, vermogen enz.	D.5	11,6	12,5
1.3. Vermogensheffingen	D.91	0,3	0,3
1.4. Sociale premies	D.61	14,4	13,7
1.5. Inkomen uit vermogen	D.4	0,7	0,7
1.6. Andere		3,8	3,6
p.m.: Belastingdruk (D.2+D.5+D.61+D.91-D.995)		38,0	38,7
2. Totaal uitgaven in ongewijzigd beleid	TE	50,2	48,1
<i>Waarvan:</i>			
2.1. Beloning van werknemers	D.1	9,0	8,9
2.2. Intermediair verbruik	P.2	7,2	6,5
2.3. Sociale uitkeringen	D.62	21,9	22,2
<i>Waarvan:</i> werkloosheidsuitkeringen	D.632	1,5	1,7
2.4. Rente-uitgaven	D.41	0,6	0,4
2.5. Subsidies	D.3	5,4	2,8
2.6. Bruto-investeringen in vaste activa	P.51	3,7	3,9
2.7. Kapitaaloverdrachten	D.9	0,8	1,7
2.8. Andere		1,7	1,7

HOOFDSTUK 5:

DISCRETIONAIRE BUDGETTAIRE ONTWIKKELINGEN

De gevolgen van de coronacrisis leiden tot een historisch groot begrotingstekort en onzekerheid voor de overheidsfinanciën. In 2020 stijgt de uitgavenquote tot 46 procent bbp, en in 2021 dalen de uitgaven in procenten bbp naar verwachting licht. De stijging van de uitgaven is vooral het gevolg van de uitzonderlijke noodmaatregelen. De noodmaatregelen en de extra investeringen gaan niet ten koste van de reguliere uitgaven aan bijvoorbeeld zorg, onderwijs en veiligheid. Ook werkloosheidsuitgaven nemen toe, terwijl de inkomsten afnemen vanwege de effecten van de coronacrisis en belastinguitstel.

Noodmaatregelen coronacrisis

Nederland heeft forse noodmaatregelen genomen om huishoudens en bedrijven te ondersteunen in de coronacrisis. Deze maatregelen waren noodzakelijk om zo veel mogelijk banen te behouden en huishoudens en bedrijven te helpen deze periode door te komen. Het tweede noodpakket, dat tot oktober loopt, heeft net als het eerste pakket de inzet om banen te behouden. Daarnaast biedt het tweede pakket meer ruimte voor noodzakelijke aanpassing van de economie, bijvoorbeeld door aanpassing van de NOW en extra scholingsmaatregelen. Ondanks deze steunmaatregelen kan het kabinet niet voorkomen dat de economische situatie soms zeer ingrijpende gevolgen heeft voor huishoudens en ondernemers, zoals ontslag of faillissement.

De totale som van de steunmaatregelen tot nu toe komt uit op ruim 62 miljard euro in 2020. Dit betreft zowel uitgavenmaatregelen, belastinguitstel en fiscale maatregelen. De maatregelen aan de uitgavenkant bedragen (over meerdere jaren) circa 46 miljard euro. De belangrijkste hiervan zijn de overbrugging voor werkbehoud (NOW) en directe steun voor zelfstandigen (TOZO) en bedrijven (TOGS/TVL). Tot eind juli heeft 40 procent van de MKB-bedrijven gebruik gemaakt van de NOW, de TOGS en/of uitstel van belastingbetaling. Onder de eerste NOW-regeling zijn aanvragen van ruim 139 duizend werkgevers toegekend, met een bereik van 2,65 miljoen mensen. Van de tweede NOW-regeling, die loopt tot 1 oktober, is het gebruik met 63 duizend toegekende aanvragen aanzienlijk lager. Van de eerste TOZO-regeling maakten 374 duizend zelfstandigen gebruik. Voor de tweede TOZO-regeling wordt het aantal aanvragen voorlopig op 103 duizend geschat.

Ook aan de inkomstenkant zijn omvangrijke maatregelen genomen. Zo hebben 128 duizend bedrijven gebruik gemaakt van de mogelijkheid om de betaling van verschuldigde belasting en premies uit te stellen. Het gaat om circa 12 miljard euro aan uitstel van belastingbetaling; deze komt voor een groot gedeelte later binnen. Daarnaast bevatten de noodpakketten fiscale maatregelen ter grootte van 4,4 miljard euro. De vorming van een fiscale coronareserve binnen de vennootschapsbelasting is met 3 miljard euro het budgettaire grootste onderdeel van de fiscale maatregelen.

Vanaf oktober loopt het steunpakket in aangepaste vorm door, rekening houdend met de situatie waarin we ons bevinden. Het kabinet vindt het van belang om burgers en bedrijven voor langere tijd duidelijkheid te bieden, en waar nodig bedrijven en ondernemers de ruimte te geven aanpassingen te maken in hun verdienmodel. Het nieuwe steunpakket is erop gericht om werkenden en bedrijven te ondersteunen in deze noodzakelijke aanpassing. In het nieuwe pakket worden de NOW, TVL en TOZO voor negen maanden voortgezet. Daarbij worden wijzigingen voorgenomen om de maatregelen te blijven richten op de burgers en bedrijven waar steun de beste oplossing is. In uitzonderlijke gevallen kunnen essentiële bedrijven die hard zijn geraakt door de coronacrisis individuele steun aanvragen, zoals eerder is afgesproken. Deze steun is aan strenge voorwaarden verbonden en wordt getoetst aan het Afwegingskader bij steunverzoeken individuele bedrijven. Hierbij wordt gekeken naar het maatschappelijk belang en de levensvatbaarheid van een bedrijf, en de voorwaarden die aan steun gesteld kunnen worden.

Een uitzonderlijk groot pakket aan flankerend beleid ondersteunt burgers en bedrijven die zich aanpassen aan de nieuwe economische omstandigheden. Het kabinet investeert onder andere in (om)scholing en in andere maatregelen om de overstap naar ander werk te ondersteunen, en blijft kwetsbare groepen ondersteunen (bijvoorbeeld de doelgroep banenafspraken). Dit wordt onder andere ingevuld met regionale mobiliteitsteams, die idealiter beginnen met dienstverlening voordat iemand werkloos wordt. (Om)scholingstrajecten kunnen deel uitmaken van deze ondersteuning. Tijdige ondersteuning is van belang om (langdurige) werkloosheid zoveel mogelijk te voorkomen. Het kabinet zet zich er ook extra voor in om armoede en problematische schulden tegen te gaan. Dit is een belangrijke voorwaarde om ervoor te zorgen dat mensen deel kunnen nemen in onze samenleving en om mensen aan het werk te houden of te helpen. Vroegtijdige hulp en ondersteuning zijn van belang, anders dreigt een stapeling van kwetsbaarheden. Om mensen met problematische schulden te ondersteunen gaat het kabinet een Waarborgfonds in het leven roepen om problematische schulden sneller af te kunnen wikkelen.

De aangepaste steunmaatregelen en de begroting voor 2021 bieden duidelijkheid voor een langere periode. De nieuwe aangekondigde maatregelen gaan in per 1 oktober 2020 en gelden tot 1 juli 2021. Deze langere periode dan bij de vorige noodpakketten moet leiden tot meer rust en duidelijkheid voor huishoudens en bedrijven. Ook de rest van de begroting, zoals de aanvullende investeringen en andere maatregelen, zijn erop gericht om de economie verder door deze situatie heen te helpen. Ondanks deze maatregelen blijft het voor veel Nederlanders een onzekere periode, en zal de recessie ingrijpende gevolgen hebben. De noodmaatregelen en de extra investeringen gaan niet ten koste van de reguliere uitgaven aan bijvoorbeeld zorg, onderwijs en veiligheid. De uitgaven naast de noodmaatregelen worden hieronder besproken.

Uitgaven

- Als gevolg van de coronacrisis en de daardoor oplopende werkloosheid laat de SZW-begroting cumulatief een tegenvaller zien na het verwerken van zowel uitvoeringsinformatie van UWV en de Belastingdienst als de ramingen van het CPB. Het ministerie van SZW verkleint deze tegenvaller door een deel op te lossen op de SZW-begroting. Het restant wordt gemaal gecompenseerd.
- De wereldwijde crisis is zo ingrijpend dat het kabinet ervoor kiest eenmalig 500 miljoen euro extra beschikbaar te maken uit de algemene middelen om de coronacrisis in de meest kwetsbare landen te bestrijden. Gecombineerd met een kasschuif uit latere jaren stabiliseert het budget voor ontwikkelingssamenwerking in 2020 en 2021.
- Er wordt een nationale scale-up faciliteit ingericht binnen een bedrijvenpakket, met behulp van Europese middelen en bijdragen van private investeerders. Ook wordt uitgewerkt hoe startups en scale-ups lokaal beter gesteund kunnen worden. Voor het bedrijfsleven wordt ook gebruik gemaakt van Europese middelen voor cofinanciering bij nationale programma's en kunnen gemeenten uitwerken hoe, met behulp van een Rijksbijdrage, bedrijventerreinen en winkelcentra te herstructureren.
- Het kabinet komt met een aanvullend maatregelenpakket dat de stikstofneerslag verder beperkt en de natuur herstelt. Hiervoor is in de periode tot en met 2030 een bedrag van ruim 5 miljard euro gereserveerd. Naast het maatregelenpakket is er tot en met 2030 100 miljoen per jaar voor bronmaatregelen beschikbaar uit het woningbouwpakket.
- Er komt in 2021 in totaal 295 miljoen euro beschikbaar voor woningbouw. Dit bedrag bestaat deels uit een eenmalige intensivering van 95 miljoen euro en een reeks van 100 miljoen euro jaarlijks tot en met 2030, gerelateerd aan de stikstofwet. Verder worden bestaande plannen voor de woningbouwimpuls versneld.
- Het kabinet versnelt verschillende maatregelen van de ministeries van IenW en BZK ter waarde van circa 1,5 miljard euro op het gebied van bijvoorbeeld onderhoud aan het spoor en (water)wegen, de veiligheid van (fiets)infrastructuur, versnelling van de woningbouwimpuls en verduurzaming van Rijksvastgoed. Daarnaast haalde het kabinet in een eerder stadium 465 miljoen aan investeringen naar voren door het Rijksvastgoedbedrijf en Defensie. Het totaalbedrag aan naar voren gehaalde investeringen is zo'n twee miljard euro.

- Het kabinet heeft in februari 2020 besloten tot de versnelde afbouw van de gaswinning in Groningen. Door de genomen maatregelen is het mogelijk om vanaf medio 2022 de gaswinning in Groningen naar nul te brengen in een gemiddeld jaar.
- Er komt 150 miljoen euro structureel beschikbaar om ondermijnende criminaliteit, met negatieve gevolgen voor maatschappij en economie, te bestrijden. Deze maatregel is deels gedekt vanuit de begroting van JenV en daarnaast voor 87 miljoen structureel met een bijdrage uit de generale middelen.
- De komende jaren wordt binnen de justitiële keten een grotere capaciteitsbehoefte verwacht, met name in het gevangeniswezen, de forensische zorg, tbs en de justitiële jeugdinrichtingen. Tevens zijn de uitdagingen in de asielketen omvangrijk. Het kabinet stelt hiervoor middelen beschikbaar en verhoogt het JenV-budget met 316 miljoen euro volgend jaar en 356 miljoen euro structureel.
- Het kabinet heeft besloten middelen beschikbaar te stellen om de schade van een onredelijk hard toeslagenstelsel zo veel mogelijk te repareren. Dit betreft 390 miljoen euro voor de compensatie van ouders en 110 miljoen euro voor de bijbehorende uitvoeringskosten. Daarnaast worden er structureel middelen toegekend om de uitvoering te verbeteren en voor de ontvlechting van Douane en Toeslagen van de Belastingdienst.
- Voor de aanpak van het lerarentekort wordt structureel 32 miljoen euro beschikbaar gesteld. Het aantal leerlingen en studenten valt hoger uit dan eerder verwerkt in de OCW-begroting, hoofdzakelijk vanwege de nieuwe bevolkingsprognose van het CBS. Verder zijn er onder andere tegenvallers op de aanvullende bekostiging voor nieuwkomers en de studiefinancieringsraming. Hiervoor wordt de OCW-begroting verhoogd met een bedrag oplopend tot 482 miljoen euro in 2025 en circa 450 miljoen structureel. Daarnaast is structureel circa 60 miljoen euro gedekt op de OCW-begroting.
- Per 2021 intensiveert het kabinet het kindgebonden budget met 150 miljoen euro. Hiervoor wordt het bedrag dat ouders ontvangen vanaf het derde kind verhoogd, waarmee de kans op armoede onder kinderen in grote gezinnen wordt verlaagd. Hiervoor wordt een eerdere bij Miljoenennota 2020 afgesproken reservering van 150 miljoen euro gebruikt..
- Het Rijk en de Zeeuwse overheden hebben een bestuursakkoord gesloten over een compensatiepakket voor het niet doorgaan van de verhuizing van de Marinierskazerne naar Vlissingen. Het kabinet stelt hiervoor cumulatief tot en met 2030 652 miljoen euro voor het compensatiepakket beschikbaar en hierna structureel 66 miljoen euro. Naast specifieke dekking levert het kabinet generale dekking van 33 miljoen euro in 2025 en 32 miljoen euro structureel.
- Het kabinet trekt 130 miljoen euro structureel uit om werken in de zorg aantrekkelijker te maken. Dit gebeurt door het verminderen van werkdruk door meer zij-instromers en het verminderen van administratieve lasten, door meer loopbaanperspectief te bieden, door contracten te verbeteren en door de zeggenschap van professionals te vergroten.
- Het kabinet is gemeenten voor de periode tot en met 2021 tegemoetgekomen met extra budget om te compenseren voor de extra groei in de jeugdzorg in combinatie met afspraken om de transitie- en transformatiedoelen van de decentralisatie van de jeugdhulp te realiseren. Deze periode wordt verlengd door eenmalig aanvullend 300 miljoen euro beschikbaar te stellen voor het jaar 2022.
- Deze extra uitgaven worden deels gedekt door lager dan verwachte rente-uitgaven. Ook is voor 2020 en 2021 taakstellende onderuitputting ingeboekt. Deze taakstelling bedraagt respectievelijk 250 en 950 miljoen en moet worden ingevuld door meevallers die gedurende het jaar optreden. Dit vormt een risico voor de begroting.
- Het kabinet richt een Groeifonds op voor publieke investeringen in het verdienvermogen. Hiervoor stelt het kabinet voor de komende vijf jaar een bedrag van 20 miljard euro beschikbaar. Voor de daadwerkelijke kasuitgaven is een oplopende reeks in de begroting opgenomen die over een langere periode doorloopt. Onder de tabel volgt een nadere toelichting.

Tabel 5.1 hoofdpunten besluitvorming uitgavenkant

In miljoenen euro's	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Nationaal Groeifonds	0	1000	2000	3000	4000	4000
Urgenda	63	236	0	0	0	0
Stikstof	47	733	938	636	404	534
Woningmarktpakket	0	195	100	100	100	100
Investeringsritme	0	279	382	537	67	58
Bedrijvenpakket	0	388	89	65	46	9
Versnelde afbouw gaswinning	20	140	320	410	310	270
Ondermijning	29	87	87	87	87	87
Capaciteit justitiële en asielketen	256	316	393	382	358	356
Toeslagen (compensatie ouders)	165	235	100	0	0	0
Toeslagen (herstel uitvoering)	80	131	149	140	131	130
Aanpak lerarentekort	29	32	32	32	32	32
Tegenvaller OCW	- 87	234	254	336	405	482
Kindgebonden budget	0	150	150	150	150	150
SZW	- 173	172	305	273	205	130
HGIS	540	272	152	- 46	- 164	- 254
Compensatie Zeeland	0	1	3	3	3	33
Maatregelen werken in de zorg	0	20	80	130	130	130
Jeugdzorg	0	0	300	0	0	0

Investerings in verdienvermogen: Nationaal Groeifonds

Het kabinet richt het Nationaal Groeifonds op voor publieke investeringen in het verdienvermogen van Nederland. Dit Groeifonds is niet gericht op alle noden en wensen van dit moment, maar op de Nederlandse welvaart in de toekomst. Vooral binnen kennisontwikkeling, research en development (R&D) en innovatie, en binnen infrastructuur liggen kansen om de productiviteit, en daarmee het verdienvermogen, te verhogen. Gerichte investeringen in ons verdienvermogen zijn een middel om maatschappelijke uitdagingen aan te gaan en onze welvaart in brede zin te vergroten.

Het fonds komt op gepaste afstand van de politiek te staan. Een onafhankelijke commissie zal de investeringsvoorstellen beoordelen op de toegevoegde waarde voor het verdienvermogen en brengt een zwaarwegend en leidend advies uit. Dit advies wordt openbaar en moet ervoor zorgen dat de middelen uit het fonds doelmatig en doeltreffend worden besteed.

Op korte termijn liggen er al kansen voor investeringen in het verdienvermogen van Nederland. Om deze te verzilveren streeft het kabinet ernaar om begin volgend jaar voorstellen te doen voor enkele goede projecten die bijdragen aan het verdienvermogen. Om goede investeringsvoorstellen te bekostigen maakt het kabinet voor de komende vijf jaar 20 miljard euro vrij, oftewel een verplichtingenruimte van 4 miljard euro per jaar. Omdat de toegevoegde waarde van projecten voor het verdienvermogen leidend is, kan er tussen jaren worden geschoven met middelen.

Inkomsten

In 2021 ontvangt het Rijk 284,4 miljard euro aan belastingen en premies. Door de uitzonderlijke economische situatie is besloten ondernemers de mogelijkheid te geven om de betaling van verschuldigde belasting en premies uit te stellen. Verplichtingen uit 2020 worden voor een gedeelte in 2021 voldaan, maar zijn niet zichtbaar in 2021 op EMU-basis, omdat het toegerekend wordt aan 2020 op EMU-basis. Er wordt uitgegaan van 12 miljard euro aan uitstel van belastingen.

Tabel 5.2 Belasting- en premieontvangsten 2019-2021

In miljarden euro's	2019	2020	2021
Belastingen en premies volksverzekeringen op EMU-basis	234,4	213,6	212,8
waarvan belastingen	194,9	173,9	175,9
waarvan premies volksverzekeringen	39,4	39,7	36,9
Premies Werknemersverzekeringen	68,3	68,8	71,7
Totaal	302,7	282,4	284,4
Mutatie		- 20,3	2,0
waarvan endogene groei		- 10,5	- 3,7
waarvan beleidsmaatregelen		- 9,8	5,7
Endogene mutatie (in %)		- 3,5%	- 1,3%
Waardeontwikkeling BBP (in %)		- 3,5%	4,8%

Naast het uitstel van belastingen nemen de inkomsten in 2020 naar verwachting af met 20 miljard euro als gevolg van de economische terugval. De economie krimpt in 2020 naar verwachting met 3,5 procent (nominaal), waarbij de belasting- en premieontvangsten relatief nog harder dalen.

Lasten

- In 2020 en 2021 dalen de beleidsmatige lasten binnen het inkomstenkader met bijna vijf miljard euro. Deze lastenverlichting zit volledig bij huishoudens, met name door een verlaging van de lasten op arbeid. Het kabinet heeft fiscale maatregelen getroffen vanwege de coronacrisis ter grootte van 4,4 miljard euro. Nieuw beleid bestaat voor het overgrote deel uit fiscale maatregelen die volgen uit de noodpakketten banen en economie.
- De ontvangsten uit de loon- en inkomensheffing blijven nagenoeg gelijk ten opzichte van 2019. Het kabinet verlaagt ook in 2021 de lasten op arbeid, wat bijdraagt aan 1,1 miljard euro lagere ontvangsten aan loon- en inkomensheffing. Zo wordt (meer) werken lonend(er) en verbetert het de koopkracht van werkenden. Het zorgt ook voor meer arbeidsparticipatie.
- Door een geraamde toename van consumptie van huishoudens in 2021 nemen de btw-ontvangsten toe, consumenten stellen in tijden van economische onzekerheid grote aankopen uit. Het niveau van de consumptieve bestedingen van 2019 wordt in 2021 niet gehaald.
- De vennootschapsbelasting (vpb) neemt af in 2020 en 2021. In 2019 bedroegen de vpb-kasontvangsten ongeveer 26 miljard euro. Voor 2020 wordt geraamd dat deze dalen naar ongeveer 17 miljard om in 2021 verder te dalen naar ongeveer 13 miljard euro. De mogelijkheid om verliezen uit een bepaald jaar te verrekenen met winsten uit een eerdere of latere jaren vergroot de conjunctuurgevoeligheid van de vpb. De mogelijkheid tot vorming van een fiscale coronareserve versterkt dit effect voor 2020. Door de vorming van zo'n reserve is het voor bedrijven mogelijk om het verlies voor het jaar 2020 ten laste van de winst van het jaar 2019 te brengen. Verder wordt in 2021 het lage vpb-tarief verlaagd van 16,5 procent naar 15 procent en worden grondslagen verbreed.
- Het kabinet voert per 2021 een conditionele bronbelasting in op rente en royalty's. Deze dragen bij aan het kabinetsbeleid om belastingontwijking via Nederland tegen te gaan.
- Er zijn afspraken gemaakt om het belastingstelsel verder te vergroenen. Naast het streven naar Europese afspraken over het beprijzen van de luchtvaart voert het kabinet een vliegbelasting in. Voor de industrie voert het kabinet een CO₂-heffing in, met een vrije voet die steeds kleiner wordt. Daardoor is de heffing alleen van toepassing op de CO₂ die de industrie teveel uitstoot, om een prikkel te introduceren om te verduurzamen.

HOOFDSTUK 6:

MOGELIJKE VERBANDEN TUSSEN HET ONTWERPBEGROTINGSPLAN EN DE IN DE STRATEGIE VOOR GROEI EN WERKGELEGENHEID EN DE LANDENSPECIFIEKE AANBEVELINGEN VASTGESTELDE STREEFDOELEN

Landenspecifieke aanbevelingen (LSA's)

In deze Ontwerpbegroting worden uitzonderlijk zowel de huidige landenspecifieke aanbevelingen besproken als de aanbevelingen van het voorgaande jaar. Deze hebben immers betrekking op structurele uitdagingen voor de Nederlandse economie, en blijven relevant ook tijdens de huidige crisis en de herstelfase.

LSA-nummer	Maatregelen (concrete voortgang/nieuw ten opzichte van NHP 2020)
LSA's 2020	
LSA 1: Overeenkomstig de algemene ont-snappingsclausule alle nodige maatregelen nemen om de pandemie doeltreffend aan te pakken, de economie te stimuleren en het daaropvolgende herstel te ondersteunen. Als de economische omstandigheden dit toelaten, begrotingsbeleid voeren dat gericht is op het tot stand brengen van prudente begrotingssituaties op middellange termijn en het waarborgen van de houdbaarheid van de schuld, daarbij de investeringen verhogend. De veerkracht van het gezondheidszorgstelsel versterken, onder meer door de bestaande tekorten aan gezondheidswerkers aan te pakken en de uitrol van relevante elektronische gezondheidsinstrumenten te versnellen.	Zie hoofdstuk 5 voor een beschrijving van de noodmaatregelen en Nationaal Groeifonds. Zie hoofdstuk 2 voor een beschrijving van het begrotingsbeleid. Om te zorgen dat er nu en in de toekomst voldoende toegerust en tevreden personeel is in de sectoren zorg en welzijn worden diverse structurele en aanvullende maatregelen genomen door het ministerie van VWS. Jaarlijks wordt financiële ruimte beschikbaar gesteld voor marktconforme loonontwikkeling (overheidsbijdrage in de arbeidskostenontwikkeling, OVA) voor zorgmedewerkers, worden werkgevers financieel ondersteund bij het opleiden van nieuwe medewerkers met de scholingsimpuls SectorplanPlus en kunnen medewerkers via Sterk in je werk Plus loonbaanbegeleiding krijgen. Ook is er een ruim aanbod van ondersteuning beschikbaar via het Actie Leer Netwerk en het VWS-regioteam. De kwaliteit van de individuele beroepsuitoefening wordt geborgd en bevorderd via de Wet op de Beroepen in de Individuele Gezondheidszorg (BIG). Door uit te gaan van terughoudendheid in regulering en in te zetten op het flexibiliseren van de inzet van zorgverleners middels taakherschikking wordt gezorgd voor een open arbeidsmarkt waar zorgverleners maximaal inzetbaar zijn.

	Voor de toegankelijkheid van zorg is voldoende en goed opgeleid zorgpersoneel nodig. Er wordt daarom gezorgd voor financiering van opleidingsplaatsen voor medische vervolgopleidingen in de zorg via de beschikbaarheidsbijdrage. Dit gebeurt op basis van adviezen van het Capaciteitsorgaan. In 2018 is het Actieprogramma Werken in de Zorg gestart. Dit is een brede aanpak om meer mensen te laten kiezen voor het werken in zorg en welzijn en te zorgen voor inspirerend en uitdagend onderwijs dat goed aansluit bij de praktijk. Daarnaast ligt de focus van het programma op het behoud van huidige zorgpersoneel en stimuleren van anders werken. Naast taakherschikking en job-carving, betekent dit onder andere meer aandacht voor goed werkgeverschap en de inzet van slimme innovaties en arbeidsbesparende technologie. Het zwaartepunt van de aanpak van het actieprogramma Werken in de Zorg ligt in de regio. Via data-driven monitoring wordt gezorgd dat inzichtelijk is in welke mate de acties die in de regio zijn uitgevoerd, helpen om de regionale opgave effectief aan te pakken¹. Om de arbeidsmarktttekorten in de zorg als gevolg van de COVID-19 uitbraak te verlichten, zijn er verschillende aanvullende instrumenten ingezet en initiatieven van brancheorganisaties ondersteund. Denk hierbij aan de lancering van het platform www.extrahandenvoordezorg.nl en de introductie van de Nationale Zorgklas, de uitbreiding van de subsidieregeling SectorplanPlus en het bieden van mentale ondersteuning voor zorgprofessionals via Sterk in je Werk (www.sterkinjewerk.nl/extra-coaching). Ook is een tijdelijke maatregel genomen die het – onder voorwaarden – mogelijk maakt dat in deze crisistijd voormalige verpleegkundigen en artsen weer zelfstandig ingezet kunnen worden in de zorg. Door de COVID-19 pandemie is ook het gebruik van digitale toepassingen toegenomen, bijvoorbeeld voor het verlenen van zorg op afstand en zelfmonitoring. Ook voor het inhalen van uitgestelde zorg is e-health cruciaal. Het kabinet stimuleert de versnelling van de toepassing van e-e-health en omarmt daarbij het principe digitaal, waar mogelijk en wenselijk. E-health maakt het daarnaast mogelijk om de zorg efficiënter te organiseren. Als gevolg van COVID-19 hebben veel zorgprofessionals extra hard gewerkt. Er is veel steun om dit ook financieel te waarderen. Het kabinet heeft daarom in juni dit jaar (2020) besloten tot een eenmalige bonus van netto 1.000 euro voor de zorgprofessionals die de afgelopen periode een uitzonderlijke prestatie hebben geleverd. COVID-19 zal veel extra blijven vragen van de zorgprofessionals. Daarom heeft het kabinet besloten om ook voor 2021 extra budget vrij te maken, zodat in 2021 een bonus van netto 500 euro kan worden toegekend aan de zorgprofessionals van wie ook in de komende periode een bijzondere inspanning wordt gevraagd vanwege de COVID-19 uitbraak.
--	--

¹ AZW StatLine via <https://azwstatline.cbs.nl/#/AZW/nl/> en het AZW Dashboard <https://dashboards.cbs.nl/v1/AZWDashboard/> van het CBS.

name op de ontwikkeling van digitale vaardigheden, duurzame infrastructuur, het schoon en efficiënt opwekken en gebruiken van energie, en missiegedreven onderzoek en innovatie.	investeren in onderzoek en innovatie, zodat we de doelstelling van 2,5% van het BBP naar O&I investeringen kunnen bereiken. Zowel publieke investeringen als het ontlokken van private investeringen zijn hierbij van belang. In de reactie op de adviezen van de Europese Commissie in het kader van het Europees Semester onderschrijft het kabinet dat deze additionele thematische investeringen in onderzoek en innovatie complementair zijn aan investeringen in vrij en ongebonden onderzoek en innovatie. Een juiste balans in het systeem, tussen fundamenteel en vrij en ongebonden onderzoek ten opzichte van meer thematisch onderzoek, is hierin van belang. Het Missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid is erop gericht private investeringen door bedrijven te ontlokken. In het Kennis- en Innovatieconvenant (2019) zijn in totaal voor 5 miljard aan investeringen genoemd, waarvan een aanzienlijk gedeelte van het bedrijfsleven. Daarnaast is recent het Groeifonds geïnitieerd. Via dit fonds zullen, samen met het bedrijfsleven, extra investeringen worden gedaan die het groeivermogen van de Nederlandse economie versterken. De commissie Weckhuysen heeft voor de eerste geldstroom het concept van 'Rolling Grants' voorgesteld. Dit zijn beurzen die onderzoekers op ieder moment van hun carrière kunnen aanvragen. Op dit moment wordt het concept van de rolling grants uitgewerkt door de KNAW. Nederland investeerde in de afgelopen periode fors in fundamentele wetenschappelijke infrastructuur: € 30 miljoen in de Nederlandse deelname aan de Square Kilometer Array (SKA) , € 1 miljoen in de ET-pathfinder en een extra investering van € 30 miljoen in de nationale roadmap voor grootschalige wetenschappelijke onderzoeksinfrastructuur. Daarnaast investeerde Nederland € 20 miljoen in digitale infrastructuur, met name bestemd voor de supercomputer. Een sterke kennisbasis is noodzakelijk om toekomstige (onvoorziene) uitdagingen het hoofd te kunnen bieden. Investeringen in fundamenteel onderzoek zijn dus ook van wezenlijk belang voor de weerbaarheid en economisch herstel. Vanaf 2020 is er structureel € 70 miljoen beschikbaar voor universiteiten bedoeld voor fundamenteel onderzoek, hiervan is € 60 miljoen bedoeld voor bèta en techniek en € 10 miljoen in sociale en geesteswetenschappen. Vanaf 2020 is er per jaar € 130 miljoen beschikbaar voor de Nationale Wetenschapsagenda (NWA). Daarbij werken brede en interdisciplinair samengestelde onderzoeksconsortia aan wetenschappelijke en maatschappelijke doorbraken, in een actieve samenwerking met de kennisketen. Ook wordt er thematisch onderzoek geprogrammeerd samen met vakdepartementen, waarbij in 2020 vanuit de NWA een grote gezamenlijke onderzoeksimpuls plaatsvindt op het thema kunstmatige intelligentie. In 2021 gaat het kabinet, samen met de mobiliteitssector, overheden en maatschappelijke organisaties, door met het uitvoeren van het Klimaatakkoord. Het streven is dat in 2030 alle nieuwe personenauto's emissie loos zijn. De aanschafsubsidie voor gebruikte en nieuwe elektrische auto's voor particulieren wordt voortgezet (totale omvang 2020 – 2025: € 252 miljoen). Halverwege 2021 wordt bezien of de ingroei van elektrisch vervoer op het beoogde groeipad zit. Daarbij zet het Rijk via innovatie, financiering, samenwerking
---	---

LSA 4: Stappen ondernemen voor een volledige aanpak van de kenmerken van het belastingstelsel die agressieve fiscale planning mogelijk kunnen maken voor uitgaande betalingen in het bijzonder, met name door de vastgestelde maatregelen ten uitvoer te leggen en de doeltreffendheid ervan te waarborgen. Zorgen voor effectief toezicht op en handhaving van het kader voor de bestrijding van witwaspraktijken.	king en regelgeving in op uitrol en toegankelijkheid van de benodigde laadinfrastructuur, streven is totaal 1,8 miljoen laadpunten in 2030. Verder wordt gewerkt aan verantwoorde inzet van alternatieven voor brandstoffen zoals bijvoorbeeld batterijen en waterstof en het slim benutten van bijkomende economische kansen. Vanaf 2025 voeren via een geleidelijk en zorgvuldig proces 30 tot 40 steden in Nederland zero-emissie stadslogistiek in Het kabinet wil de strijd tegen belastingontduiking en -ontwijking voortvarend voortzetten. Zo heeft het kabinet aangekondigd per 2024 aanvullende maatregelen te nemen tegen dividendstromen naar laagbelastende jurisdicties. Het kabinet zal in het voorjaar van 2021 een wetsvoorstel hiertoe indienen bij de Tweede Kamer. Deze maatregelen zijn in aanvulling op de Wet bronbelasting 2021 die per 1 januari 2021 in werking treedt. Met de Wet bronbelasting 2021 introduceert het kabinet een bronheffing op renten en royalty's naar laagbelastende jurisdicties en in misbruiksituaties. Doel van deze wet is te voorkomen dat Nederland nog langer functioneert als toegangspoort naar laagbelastende jurisdicties. Hiermee wordt ook het risico verkleind dat de Nederlandse belastinggrondslag verschuift naar deze jurisdicties. Ook worden bestaande maatregelen tegen belastingontwijking aangescherpt, waaronder een specifieke renteaftrekbeperking en de samenloop tussen de hybridemismatchmaatregelen en bepaalde renteaftrekbeperkingen. Ten slotte steunt Nederland initiatieven om tot een verdere internationaal gecoördineerde aanpak van belastingontwijking te komen. Zo draagt Nederland actief bij aan het project van de OESO en het Inclusive Framework om tot oplossingen te komen voor de uitdagingen van digitalisering van de economie op het gebied van de winstbelasting. Toch zal wetgeving alleen niet de oplossing zijn. Het bedrijfsleven en belastingadviseurs vervullen vanuit hun maatschappelijke verantwoordelijkheid hierin ook een essentiële rol. De ontwikkeling van een tax governance code geeft verdere invulling aan die maatschappelijke verantwoordelijkheid. In het voorjaar van 2021 komt het kabinet met een afzonderlijk wetsvoorstel om het arm's-lengthbeginsel aan te passen. Het arm's-lengthbeginsel houdt in dat afzonderlijke vennootschappen die binnen een concern met elkaar handelen, daar ook marktconforme prijzen voor betalen. Dit is met name relevant in internationale situaties. De ene concernvennootschap die een bepaalde dienst of product koopt kan de marktconforme kosten aftrekken, terwijl bij de andere concernvennootschap (die een bepaalde dienst levert of product verkoopt) de corresponderende bate in aanmerking wordt genomen. Concernvennootschappen behalen op die manier een marktconforme winst, die in het land waar die vennootschappen gevestigd in de belastingheffing wordt betrokken. Het wetsvoorstel beperkt een neerwaartse aanpassing van de Nederlandse fiscale winst op grond van het arm's-lengthbeginsel indien de vergoeding in een ander land bij een gelieerde partij niet of voor een lager bedrag als opbrengst in de heffing wordt betrokken. De maatregel beoogt belastingontwijking tegen te gaan die door middel van zogenoemde informeel-kapitaalstructuren kan plaatsvinden. Met deze maatregel loopt Nederland internationaal meer in de pas. Deze maatregel volgt uit een van de aanbevelingen van de Adviescommissie belastingheffing van multinationals.
---	---

LSA's 2019

LSA 1:

De bevoordeling van schulden door huishoudens en de verstoringen op de woningmarkt terugdringen, onder meer door de ontwikkeling van de particuliere huursector te bevorderen.

In 2019 is er €2 miljard beschikbaar gesteld voor de woningmarkt. Inmiddels is duidelijk dat met de eerste 290 miljoen vanuit de woningbouwimpuls 51.000 extra woningen worden gerealiseerd en de heffingsvermindering voor woningcorporaties voor nieuwbouw in potentie 150.000 sociale huurwoningen kan opleveren de komende vijf jaar. Recentelijk is aangekondigd dat de woningbouw op korte termijn wordt versneld door middelen van de woningbouwimpuls naar voren te halen en op te hogen, knelpunten bij gemeenten en woningcorporaties aan te pakken en in te zetten op meer transformatie van bijvoorbeeld winkels naar woningen. Met middelen om de stikstofproblematiek aan te pakken, versnelling van besluitvorming op grootschalige woningbouwlocaties, onderzoek naar de mogelijkheden van een actief grondbeleid door het Rijk en concretere afspraken met gemeenten en provincies over plancapaciteit en woningbouw wordt ook de productie voor een langere termijn verhoogd.

De vijf woondeals – die de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties met de krapste woongebieden sloot – besteden expliciet aandacht aan de verdere ontwikkeling van het middenhuursegment.

Het kabinet houdt voor de hypotheekrenteaftrek vast aan het voorgenomen afbouwtraject. Uiteindelijk komt het maximale aftrektarief in 2023 uit op 37,05%. Door het afbouwen van deze aftrek neemt de fiscale stimulering van de maatregel en de verstoring op de woningmarkt sneller af, wat bijdraagt aan een stabielere woningmarkt met lagere schulden.

Ervoor zorgen dat de tweede pijler van het pensioenstelsel transparanter, intergenerationeel billijker en schokbestendiger wordt.

Voor de zomer heeft het kabinet verdere overeenstemming bereikt met de sociale partners over de uitwerking van het pensioenakkoord en de vormgeving van het pensioencontract. Solidariteit blijft een belangrijk component binnen het Nederlandse pensioenstelsel. De pensioenen zullen directer meebewegen met de ontwikkeling van de economie. Zowel verhogingen als verlagingen vinden hierdoor eerder plaats. De volgende hervormingen zijn afgesproken:

1. De doorsneesystematiek wordt afgeschaft waarbij deelnemers adequaat en generatie-evenwichtig worden gecompenseerd. De overheid draagt daaraan bij door tijdelijk extra premieruimte ter beschikking te stellen. Alle deelnemers krijgen een opbouw die past bij de ingelede premie.
2. Er komt een nieuw pensioencontract op basis van premie-inleg met communicatie in termen van vermogensopbouw.
3. Het fiscale kader wordt gekanteld met begrenzing op de inleg: alle contracten worden begrensd op een uniforme leeftijdsonafhankelijke premiegrens.

Het kabinet wil begin 2022 een wettelijk kader gereed te hebben.

Deze afspraken leiden tot een toekomstbestendig stelsel dat transparanter en persoonlijker is en beter aansluit bij de ontwikkelingen in de maatschappij en op de arbeidsmarkt. De brief met de details van de uitwerking van het pensioenakkoord is hier te raadplegen:

Beleid uitvoeren om het beschikbare inkomen van huishoudens te verhogen, onder meer door de voorwaarden ter ondersteuning van loongroei te versterken, met inachtneming van de rol van de sociale partners. Kenmerken van het belastingstelsel aanpakken die agressieve fiscale planning, vooral door middel van uitgaande betalingen, in de hand kunnen werken, met name door uitvoering van de aangekondigde maatregelen. LSA 2: De prikkels voor zelfstandigen zonder personeel verminderen en adequate sociale bescherming voor zelfstandigen bevorderen, en schijnzelfstandigheid aanpakken.	https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/07/06/uitwerking-pensioenakkoord Groei van de arbeidsproductiviteit maakt hogere lonen mogelijk. Het kabinet voert daarom beleid om de arbeidsproductiviteit te verhogen, o.a. via het Nationaal Groeifonds, Leven Lang Ontwikkel-beleid en de maatregelen die genoemd zijn in de Groeibrief. Op Prinsjesdag 2020 heeft het kabinet bovendien een lastenverlichting bekend gemaakt, waardoor het beschikbare inkomen van huishoudens stijgt. Zie LSA's 2020. Het kabinet wil samen met sociale partners de arbeidsmarkt klaar- maken voor nieuwe uitdagingen, de tegenstellingen op de arbeids- markt verminderen en toewerken naar een arbeidsmarkt die kan- sen biedt aan iedereen. De laatste maatregelen rondom zelfstandigen zijn aangekondigd in de vijfde voortgangsbrief werken als zelfstandige van 15 juni jl.: https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/06/15/voortgangsbrief-werken-als-zelfstandige In de begroting voor 2021 is een versnelde en verdere afbouw van de (zelfstandigenaftrek)opgenomen om te zorgen voor een fiscaal meer gelijke behandeling van werknemers en zelfstandigen in lijn met de aanbevelingen van de Commissie Borstlap. Concreet bete- kent dit dat vanaf 2021 de zelfstandigenaftrek wordt afgebouwd met extra stappen van 110 euro tot een niveau van 3240 euro in 2036. Besloten is nieuwe regelgeving op het gebied van het minimumta- rief en de zelfstandigenverklaring niet verder uit te werken van- wege de administratieve lasten en het ontbreken van draagvlak onder werkgevers en werkenden. De webmodule voor de kwalificering van de arbeidsrelatie wordt verder uitgewerkt via het testen van de vragenlijsten. Voor het einde van het jaar zal de minister een voorstel doen voor het uitwerken van een arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen en op basis van het pensioenakkoord wordt in de loop van 2021 samen met sociale partners bezien welke mogelijk- heden er zijn in het nieuwe pensioenstelsel voor het vrijwillig aan- sluiten van ZZP'ers.
---	--

Levenslang leren versterken en vaardigheden verbeteren, met name voor mensen aan de rand van de arbeidsmarkt en inactieven. LSA 3: Met inachtneming van de begrotingsdoelstelling op middellange termijn, het begrotings- en structuurbeleid gebruiken om een opwaartse trend van de investeringen te steunen. Het investeringsgerelateerde economisch beleid focussen op onderzoek en ontwikkeling, met name in de particuliere sector, op hernieuwbare energie, energie-efficiëntie en strategieën ter vermindering van broeikasgasemissies, en op het aanpakken van knelpunten in het vervoer.	Tot slot loopt het huidige handhavingsmoratorium af op 1 januari 2021. Het kabinet zal in het najaar een beslissing nemen over verdere verlenging van dit moratorium. In het steun- en herstelpakket zet het kabinet in op ondersteuning en begeleiding bij heroriëntatie op de arbeidsmarkt en het financieren van bij- en omscholing. De komende tijd gaan kabinet en sociale partners nader in gesprek hoe deze maatregelen vorm te geven. Het gaat om geld voor diverse scholingsmaatregelen waaronder praktijkleren in het mbo, intersectorale scholing, scholingsbudget in de WW en versterking van basisvaardigheden. Zie LSA's 2020.
--	---

Streefdoelen van de Unie-strategie voor groei en werkgelegenheid

Nationale 2020-hoofddoelen	Maatregelen (concrete voortgang/nieuw ten opzichte van NHP 2019)	Beschrijving van direct belang ten aanzien van het streefdoel
Nationale 2020-doelstelling werkgelegenheid [80%]	De arbeidsparticipatie (percentage werkenden van de bevolking van 20 tot 64 jaar) was 80,1% in 2019.	
Nationale 2020-doelstelling O&O [2,5%]	Zie voorgaande tabel.	
Doelstelling vermindering uitstoot van broeikasgassen - niet-ETS-sectoren [-16%] - ETS-sectoren [niet van toepassing]	Het kabinet heeft in juni het Klimaatakkoord gepresenteerd waarin maatregelen en doelen voor 2030 en 2050 zijn vastgelegd.	
Nationale doelstelling hernieuwbare energie [14%]	Het kabinet heeft in juni het Klimaatakkoord gepresenteerd waarin maatregelen en doelen voor 2030 en 2050 zijn vastgelegd.	
Nationale doelstelling energie-efficiëntie [1,5% per jaar]	Het kabinet heeft in juni een klimaatakkoord gepresenteerd waarin maatregelen en doelen voor 2030 en 2050 zijn vastgelegd.	
Nationale doelstelling vroegtijdige schoolverlating [<8%]	Dit percentage lag vorig jaar op 7,5 procent.	
Nationale doelstelling hoger onderwijs [>40%]	Nederland heeft vorig jaar een percentage van 51,4 procent bereikt.	
Nationale doelstelling armoede [100 duizend minder <i>jobless households</i>]	Zie pagina 14 voor flankerend beleid bij de noodmaatregelen, onder andere gericht op omscholing. Via het programma perspectief op werk wordt eraan gewerkt dat werkgevers en werkzoekenden elkaar makkelijker en sneller vinden. De arbeidsmarktregio's krijgen in 2020 een extra impuls van 35 miljoen euro om werkzoekenden aan het werk te helpen.	

HOOFDSTUK 7:

VERSCHIL TEN OPZICHTE VAN HET MEEST RECENTE STABILITEITSPROGRAMMA

De overheidsfinanciën zijn door de coronacrisis fors verslechtert ten opzichte van het Stabiliteitsprogramma 2020. De ramingen gebruikt voor het Stabiliteitsprogramma 2020 waren nog opgesteld voor het uitbreken van de coronacrisis. Als gevolg van de verslechterde economische situatie en de omvangrijke noodmaatregelen is het saldo flink verslechtert.

Tabel 7.1 Verschil ten opzichte van het meest recente Stabiliteitsprogramma

	ESA Code	2019 % bbp	2020 % bbp	2021 % bbp
Overschot/-tekort van de overheid	B.9			
Stabiliteitsprogramma		1,7	1,1	0,1
Ontwerpbegrotingsplan		1,7	-7,2	-5,5
<i>Vershil</i>		0,0	-8,3	-5,6

Verschil ramingen Europese Commissie en Centraal Planbureau

	EC - lenteraming		EC - zomerraming		Miljoenennota	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Bbp-groei	-6,8%	5,0%	-6,8%	-4,5%	-5,0%	3,5%
Overheidssaldo	-6,3%	-3,5%			-7,2%	-5,5%
Overheidsschuld	62,1%	57,6%			59,1%	61,1%

Bij de zomerraming ging de Europese Commissie uit van een krimp van het bbp met 6,8 procent in 2020, gevolgd door een gedeeltelijk herstel van 4,5 procent. De Commissie is daarbij ten opzichte van het CPB wat negatiever over de krimp in 2020, en wat positiever over het herstel volgend jaar. Het CPB raamt een krimp van 5 procent in 2020 en een groei van 3,5 procent in 2021. Een deel van het negatieve verschil is toe te schrijven aan het feit dat de Commissie nog uitging van een krimp in het tweede kwartaal van 11,5 procent (de zomerraming van de Commissie is van 7 juli), meer dan de 8,5 procent krimp die de eerste berekening van het CBS aangeeft en waarmee gerekend is door het CPB. Een deel van de hogere groeiverwachting in 2021 is toe te schrijven aan hogere inhaalgroei doordat de verwachte krimp in 2020 dieper is.

De laatste volledige raming door de Commissie (inclusief overheidsfinanciën) is de lenteraming van 6 mei. Deze raming verschilt niet veel van de zomerraming: de verwachting voor 2020 is hetzelfde maar er werd toen nog uitgegaan van een herstel van het bbp in 2021 van 5%. De Commissie verwachtte daarbij een flink grotere krimp in alle sectoren dan waar het CPB nu vanuit gaat. Zo raamde de Commissie destijds een krimp in 2020 van de private consumptie van 9,5 procent en van de uitvoer van 10,6 procent, waar het CPB nu uitgaat van een krimp van respectievelijk 5,8 procent en 5,2 procent.

Het overheidssaldo is op basis van de Miljoenennota wat negatiever in zowel 2020 als in 2021 dan de lenteraming van de Europese Commissie. Tegenover een minder ongunstige economische ontwikkeling in 2020 staan aanvullende noodmaatregelen die sinds de lenteraming van de Europese Commissie zijn genomen en het saldo verder belasten. Het ongunstigere saldo in 2021 kan gerelateerd worden aan de lagere groeiverwachting voor dat jaar. De overheidsschuld is in 2020 wat lager en in 2021 wat hoger dan volgens de lenteraming van de Europese Commissie. De lagere schuld in 2020 is deels het gevolg van het noemereffect, aangezien de economische krimp op basis van de Miljoenennota lager uitvalt. De iets hogere schuld in 2021 valt deels te verklaren uit het ongunstigere overheidssaldo in zowel 2020 als 2021. Al met al zijn de verschillen tussen zowel de macro-economische als de budgettaire raming beperkt in het licht van het tijdsverschil tussen de ramingen en de grote onzekerheden tijdens deze crisis.

HOOFDSTUK 8:

VERDELINGSEFFECTEN VAN DE BELANGRIJKSTE MAATREGELEN OP HET GEBIED VAN INKOMSTEN EN UITGAVEN

De koopkracht is in de komende periode moeilijk te interpreteren. Het koopkrachtbeeld laat zien hoe het gemiddelde besteedbaar inkomen van huishoudens zich ontwikkelt. In het koopkrachtbeeld wordt aangenomen dat er niets verandert in de persoonlijke omstandigheden van huishoudens (ook wel statische koopkracht genoemd). Daarbij houden de cijfers geen rekening met de toenemende werkloosheid, terwijl werkloos worden zorgt voor een terugval in inkomen. Ze houden ook geen rekening met andere veranderingen in het privéleven, zoals verhuizen, een kind krijgen op promotie maken op werk. Er moet deze crisisperiode dus zeer voorzichtig worden omgegaan met het trekken van conclusies uit deze koopkrachtcijfers, nog los van de algemene economische onzekerheid. Volgens de huidige verwachting neemt de mediane koopkracht in 2020 toe met 2,2 procent en in 2021 met 0,9 procent. Maatregelen van het kabinet ondersteunen de koopkracht. Zo is eerder al een lastenverlichting op inkomen afgesproken, en wordt met deze Miljoenennota de ouderenkorting verhoogd. Ook worden woningcorporaties in lijn met motie-Kox verplicht de huren van lage inkomens met hoge huren te verlagen. Ook het sneller afbouwen van de zelfstandigenaftrek en het naar voren halen van de verhoging van de arbeidskorting werken door in de koopkracht.

Tabel 8. Koopkrachtontwikkeling voor verschillende groepen huishoudens (%)

	2021
Inkomensgroep	
1 ^e	0,7
2 ^e	0,9
3 ^e	1,1
4 ^e	1,1
5 ^e	0,6
Inkomensbron	
Werkenden	1,2
Uitkeringsgerechtigden	0,5
Gepensioneerden	0,5
Huishoudtype	
Tweeverdieners	0,9
Alleenstaanden	0,8
Alleenverdieners	0,8
Gezinssamenstelling	
Met kinderen	1,0
Zonder kinderen	1,1
Alle huishoudens	0,9

BIJLAGE 1:

METHODOLOGISCHE ASPECTEN, MET INBEGRIIP VAN DE GERAAMDE EFFECTEN VAN GEAGGREGEEERDE BEGROTINGSMAATREGELEN OP DE ECONOMISCHE GROEI

Tabel B1.1 Methodologische aspecten

Technische raming	Stappen voor het budgettaire proces waarvoor het gebruikt is	Belangrijke kenmerken van gebruikt model/ techniek
SAFFIER II	macrovoorspelling voor de Nederlandse economie op korte en middellange termijn	macro-econometrisch model
MIMOSI	ramingen koopkracht, loonkosten, sociale zekerheid en loon- en inkomstenheffing	microsimulatiemodel
MICSIM	raming beleidseffecten op structureel arbeidsaanbod	algemeen evenwichtsmodel
ISIS	raming trendmatige structureel arbeidsaanbod	HP-filter
TAXUS	korte en middellange termijnramingen van belastingen (m.u.v. loon- en inkomstenbelasting)	detailraming belastingontvangsten
ZOEM	raming werkgelegenheid zorg en zorguitgaven	rekenkundig model voor werkgelegenheid zorg en voor zorguitgaven op korte en middellange termijn
Overheidsrekening	raming van werkgelegenheid overheid en collectieve uitgaven en inkomsten m.u.v. belastingen, zorg en sociale zekerheid	gedetailleerd rekenkundig model voor werkgelegenheid overheid en voor totale overheidsfinanciën op korte en middellange termijn
EVIIEWS in combinatie met software van de EC	raming output gaps	econometrisch model

Instrumenten voor modellering zijn gebruikt:

- bij het opstellen van macro-prognoses
- bij het ramen van inkomsten en uitgaven bij een scenario van ongewijzigd beleid
- bij het ramen van de verdelingseffecten van de belangrijkste maatregelen op het gebied van inkomsten en uitgaven
- bij het kwantificeren van de in de Ontwerpbegroting op te nemen maatregelen inzake inkomsten en uitgaven
- bij het onderzoek naar de doelgerichtheid van de hervormingen in het Ontwerpbegrotingsplan ten aanzien van de streefdoelen van de Unie-strategie voor groei en werkgelegenheid en de landenspecifieke aanbevelingen.

BIJLAGE 2:

TABELLEN ONTWERPBEGROTINGSPLAN

Tabel 0.i) Basisaannamen

In procenten	2019	2020	2021
Kortetermijnrente (jaarlijks gemiddelde)	-0,4	-0,4	-0,5
Langetermijnrente (jaarlijks gemiddelde)	-0,1	-0,3	-0,3
USD/EUR-wisselkoers (jaarlijks gemiddelde)	1,12	1,12	1,14
Nominale effectieve wisselkoers	-0,7	1,5	0,9
Wereld, exclusief EU 28, bbp-groei	3,5	-4,2	4,8
Bbp-groei in EU 28	1,1	-8,3	6,5
Groei van relevante buitenlandse markten	3,3	-9,3	6,8
Wereldinvoervolumes, exclusief EU	0,1	-12,6	7,8
Olieprijzen (Brent, USD/vat)	64,32	41,68	45,07

Tabel 0.ii) Voornaamste aannamen.

	2019	2020	2021
1. Externe context			
a. Prijzen van grondstoffen (rondstoffen exclusief energie (HWWI), euro's)	-7,9	-27,3	6,7
b. Spreads ten aanzien van Duitse obligaties	0,1	0,1	0,1
2. Begrotingsbeleid			
a. Financieringsoverschot/-tekort van de overheid	14,0	-56,3	-44,9
b. Bruto overheidsschuld	394,6	462,7	502,0
3. Monetair beleid/ Financiële sector/aannamen betreffende rentevoeten			
a. Rente:			
i. Euribor			
ii. Depositorente			
iii. Rente op leningen			
iv. Vervalrendement van overheidsobligaties van 10 jaar	-0,1	-0,3	-0,3
b. Evolutie van deposito's			
c. Evolutie van leningen			
d. Trends in oninbare leningen (NPLs)			
4. Demografische trends			
a. Evolutie van actieve bevolking	1,6	-0,1	0,6
b. Afhankelijkheidsgraad	71,2	70,5	70,8
5. Structuurbeleid			

Tabel 1.a. Macro-economische vooruitzichten

In procenten bbp		2019	2019	2020	2021
	ESA-Code	(mld. euro's)			
1. Reëel bbp	B1*g		1,7	-5,0	3,5
1.1. waarvan toe te schrijven aan het ge- raamde effect van geaggregeerde begrotings- maatregelen op economische groei					
2. Potentieel bbp			1,6	1,4	1,1
<i>Waarvan bijdragen:</i>					
- arbeid			0,7	0,7	0,2
- kapitaal			0,6	0,4	0,4
- totale factorproductiviteit			0,3	0,4	0,4
3. Nominaal bbp	B1*g	810,2	4,7	-3,4	5,0
<i>Componenten van reëel bbp</i>					
4. Consumptieve bestedingen	P.3	354,7	1,5	-5,8	4,4
5. Consumptieve bestedingen van de over- heid	P.3	198,6	1,6	3,9	1,9
6. Bruto-investeringen in vaste activa	P.51	170,1	4,6	-6,0	4,8
7. Veranderingen in voorraden en saldo aan- en verkopen van kostbaarheden (% van bbp)	P.52 + P.53	2,3	-0,2	-0,5	0,4
8. Uitvoer van goederen en diensten	P.6	675,2	2,7	-5,2	4,7
9. Invoer van goederen en diensten	P.7	590,7	3,2	-3,6	5,8
<i>Bijdragen tot groei van reëel bbp</i>					
10. Finale binnenlandse vraag		723,4	1,9	-3,0	3,2
11. Veranderingen in voorraden en saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	P.52 + P.53	2,3	-0,2	-0,5	0,4
12. Saldo goederen- en dienstentransacties van het buitenland	B.11	84,5	-0,1	-1,7	-0,3

Tabel 1.b. Prijsontwikkelingen

Mutaties	2019	2020	2021
1. Bbp-deflator	3,0	1,7	1,5
2. Deflator van de particuliere consumptie	2,3	1,5	1,6
3. Geharmoniseerd indexcijfer van de consumptieprijzen (HICP)	2,7	1,4	1,4
4. Deflator van de publieke consumptie	3,6	1,9	1,2
5. Investeringsdeflator	2,9	1,6	1,8
6. Uitvoerprijsdeflator (goederen en diensten)	0,3	-1,5	1,4
7. Invoerprijsdeflator (goederen en diensten)	-0,3	-2,2	1,2

Tabel 1.c. Arbeidsmarktontwikkelingen

Mutaties		2019	2019	2020	2021
	ESA-Code	niveau			
1. Werkgelegenheid, personen		9575,6	1,9	-2,0	-0,3
2. Werkgelegenheid: gewerkte uren		13786,9	2,2	-3,6	1,2
3. Werkloosheidscijfer (%)		314,2	3,4	4,3	5,9
4. Arbeidsproductiviteit, personen		84,6	-0,2	-3,1	3,7
5. Arbeidsproductiviteit, gewerkte uren		58,8	-0,5	-1,3	2,2
6. Beloning van werknemers	D.1	388,4	5,0	0,5	1,9
7. Beloning per werknemer		40,6	2,4	4,1	0,5

Tabel 1.d. Sectorale saldi

In procenten bbp		2019	2020	2021
	ESA-Code			
1. Vorderingenoverschot/-tekort t.a.v. het buitenland	B.9	9,9	8,3	7,6
<i>Waarvan:</i>				
- Saldo goederen en diensten		10,4	9,4	8,9
- Saldo primaire inkomsten en overdrachten		0,4	0,0	0,0
- Kapitaalrekening		-0,9	-1,1	-1,2
2. Vorderingenoverschot/-tekort van de particuliere sector	B.9	8,2	16,0	13,4
3. Vorderingenoverschot/-tekort van de overheid	B.9	1,7	-7,2	-5,5
4. Statistische verschillen				

Tabel 2.a Begrotingsdoelstellingen van de overheid uitgesplitst naar subsector

In procenten bbp		2020	2021
	ESA-Code		
Vorderingenoverschot/-tekort naar subsector			
1. Overheid	S.13	-7,2	-5,5
2. Centrale overheid	S.1311	-7,7	-5,9
3. Deelstaatoverheid	S.1312		
4. Lagere overheid	S.1313	-0,2	-0,2
5. Wettelijke socialeverzekeringsinstellingen	S.1314	0,7	0,6
6. Rente-uitgaven	D.41	0,6	0,4
7. Primair saldo		-6,6	-5,0
8. Eenmalige en andere tijdelijke maatregelen		0,0	0,0
8a. <i>waarvan aan de inkomstenkant</i>		0,0	0,9
8b. <i>waarvan aan de uitgavenkant</i>		0,0	0,9
9. Groei van het reële bbp (%) (= 1 in tabel 1.a)		-5,0	3,5
10. Groei van het potentiële bbp (%) (= 2 in tabel 1.a)		1,4	1,1
bijdragen:			
- arbeid		0,7	0,2
- kapitaal		0,4	0,4
- totale factorproductiviteit		0,4	0,4
11. Output gap (% van het potentiële bbp)		-5,0	-2,7
12. Cyclisch begrotingsonderdeel (% van het potentiële bbp)		-2,8	-1,4
13. Conjunctuurgezuiverd saldo (1-12) (% van het potentiële bbp)		-4,4	-4,1
14. Conjunctuurgezuiverd primair saldo (13+6) (% van het potentiële bbp)		-3,8	-3,6
15. Structureel saldo (13-8) (% van het potentiële bbp)		-4,4	-4,1

Tabel 2.b Ontwikkelingen in de schuldpositie van de totale overheid

In procenten bbp		2020	2021
	ESA-Code		
1. Brutoschuld		59,1	61,1
2. Variatie in brutoschuld		10,5	2,0
<i>Bijdragen tot variatie in brutoschuld</i>			
3. Primair saldo (=post 7 in tabel 2.a.i)		-6,6	-5,0
4. Rente-uitgaven (=post 6 in tabel 2.a.i)	D.41	0,6	0,4
5. Stock-flow adjustment		3,3	-3,5
<i>Waarvan:</i>			
- Verschillen tussen liquide middelen en transitorische posten		-0,4	1,4
-Nettoaccumulatie van financiële activa		0,4	0,1
<i>Waarvan:</i>			
- van privatiseringen		-0,3	-0,1
- waarderingseffecten en andere			
p.m.: impliciete rente op schuld		1,0	0,7
Andere relevante variabelen			
6. Liquide financiële activa		-1,7	1,6
7. Netto financiële schuld (7=1-6)		60,8	59,5
8. Schulddeeling (bestaande obligaties) sinds het einde van het voorgaande jaar		38,2	20,1
9. Percentage van de schuld in vreemde valuta*		0,0	0,0
10. Gemiddelde looptijd		6,2	6,4

Tabel 2.c Voorwaardelijke verplichtingen

In procenten bbp	2020	2021
Overheidsgaranties	31,1	29,3
<i>Waarvan gerelateerd aan de financiële sector</i>	17,9	16,8

Tabel 3.1 Doelstellingen inzake overheidsuitgaven en -inkomsten, uitgesplitst naar belangrijkste onderdelen

In procenten bbp		2020	2021
Overheid (S.13)	ESA-Code		
1. Totaal inkomsten in ongewijzigd beleid	TR	42,6	43,0
<i>Waarvan:</i>			
1.1. Belastingen op productie en invoer	D.2	11,7	12,2
1.2. Belastingen op inkomen, vermogen enz.	D.5	11,6	12,5
1.3. Vermogensheffingen	D.91	0,3	0,3
1.4. Sociale premies	D.61	14,4	13,7
1.5. Inkomen uit vermogen	D.4	0,7	0,7
1.6. Andere		3,8	3,6
p.m.: Belastingdruk (D.2+D.5+D.61+D.91-D.995)		38,0	38,7
2. Totaal uitgaven in ongewijzigd beleid	TE	50,2	48,1
<i>Waarvan:</i>			
2.1. Beloning van werknemers	D.1	9,0	8,9
2.2. Intermediair verbruik	P.2	7,2	6,5
2.3. Sociale uitkeringen	D.62	21,9	22,2
<i>Waarvan: werkloosheidsuitkeringen</i>	D.632	1,5	1,7
2.4. Rente-uitgaven	D.41	0,6	0,4
2.5. Subsidies	D.3	5,4	2,8
2.6. Bruto-investeringen in vaste activa	P.51	3,7	3,9
2.7. Kapitaaloverdrachten	D.9	0,8	1,7
2.8. Andere		1,7	1,7

Tabel 4.a Doelstellingen inzake overheidsuitgaven en -inkomsten, uitgesplitst naar belangrijkste onderdelen

In procenten bbp		2020	2021
Overheid (S.13)	ESA-Code		
1. Totaal inkomsten in ongewijzigd beleid	TR	42,6	43,0
<i>Waarvan:</i>			
1.1. Belastingen op productie en invoer	D.2	11,7	12,2
1.2. Belastingen op inkomen, vermogen enz.	D.5	11,6	12,5
1.3. Vermogensheffingen	D.91	0,3	0,3
1.4. Sociale premies	D.61	14,4	13,7
1.5. Inkomen uit vermogen	D.4	0,7	0,7
1.6. Andere		3,8	3,6
p.m.: Belastingdruk (D.2+D.5+D.61+D.91-D.995)		38,0	38,7
2. Totaal uitgaven in ongewijzigd beleid	TE	50,2	48,1
<i>Waarvan:</i>			
2.1. Beloning van werknemers	D.1	9,0	8,9
2.2. Intermediair verbruik	P.2	7,2	6,5
2.3. Sociale uitkeringen	D.62	21,9	22,2
<i>Waarvan: werkloosheidsuitkeringen</i>	D.632	1,5	1,7
2.4. Rente-uitgaven	D.41	0,6	0,4
2.5. Subsidies	D.3	5,4	2,8
2.6. Bruto-investeringen in vaste activa	P.51	3,7	3,9
2.7. Kapitaaloverdrachten	D.9	0,8	1,7
2.8. Andere		1,7	1,7

Tabel 4.b Bedragen die van de uitgavenregel moeten worden uitgesloten

In procenten bbp	2019 (miljard euro)	2019	2020	2021
ESA-Code				
1. Uitgaven voor EU-programma's die volledig door inkomsten van EU-fondsen worden gedekt	208,7	2,6	3,1	3,6
1a. Investeringsuitgaven die volledig door inkomsten van EU-fondsen worden gedekt	16,6	0,2	0,4	0,4
2. Cyclische uitgaven voor werkloosheidsuitkeringen*	-3,5	-0,4	-0,1	0,4
3. Effect van discretionaire inkomstenmaatregelen	2,8	0,3	-1,2	1,2
4. Bij wet verplicht gestelde inkomstenstijgingen	1,0	0,1	-0,1	0,2

*Deze post bevat: WW, bijstand zelfstandigen, uitvoeringskosten UWV, uitkeringslasten IOW, mobiliteitsbonus oudere uitkeringsgerechtigde en arbeidsgehandicapten, BUIG en ontvangsten UFO

4.c.i) Overheidsuitgaven voor onderwijs, gezondheidszorg en werkgelegenheid

In procenten	2020		2021	
	% bbp	overheidsuitgaven	% bbp	overheidsuitgaven
Onderwijs	4,6	36,2	4,7	38,3
Gezondheidszorg	7,3	57,0	7,5	61,6
Werkgelegenheid*	0,4	2,8	0,3	2,6

*Deze post bevat: participatiebudget en WSW (vanaf 2015 via sociaal deelfonds), re-integratietrajecten AO, arbeidsparticipatie 50+, sectorplannen, overgangsregeling levensloop, premiekorting jongeren, startersaftrek bij arbeidsongeschiktheid, aanpak jeugdwerkloosheid en lage-inkomensvoordeel.

4.c.ii) Classificatie van overheidsfuncties

In procenten bbp	2020		2021
Overheidsfuncties	COFOG-code		
1. Algemene overheidsbestuur	1	4,5	4,4
2. Defensie	2	1,1	1,1
3. Openbare orde en veiligheid	3	1,5	1,5
4. Economische zaken	4	11,1	8,5
5. Milieubescherming	5	1,5	1,4
6. Huisvesting en gemeenschappelijke voorzieningen	6	0,3	0,3
7. Gezondheid	7	7,3	7,5
8. Recreatie, cultuur en godsdienst	8	1,2	1,2
9. Onderwijs	9	4,6	4,7
10. Sociale bescherming	10	15,0	15,5
11. Totale uitgaven (=post 2 in tabel 2.c.i)	TE	48,1	46,1